

1.1. Історія України

Скус О.В.,

orcid.org/0000-0001-5063-451X

кандидат історичних наук,

доцент кафедри історії України

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

м. Умань, Україна

ДО ІСТОРІЇ ДОБИ «ВЕЛИКОГО ТЕРОРУ» НА УМАНЩИНІ

Архівно-кримінальна справа Бачинського Т.С., Чалого В.Ф., Логвінова П.С. та ін. за номером 4052 – це сфальсифіковані обвинувачення 9 осіб у злочинах, передбачених ст.ст. 54-4 і 54-7 УК УРСР, яких заарештовано у березні-квітні 1938 р. оперативно-слідчою групою Уманського районного відділу НКВС, піддано тортурам і розстріляно 28 травня 1938 р. за рішенням трійки УНКВС по Київській обл. 4 травня 1938 р. [2].

Постанову про початок слідства від 12 березня 1938 р. за підписом уповноваженого відділу УДБ Уманського РВ НКВС Левіна було прийнято на основі розгляду «матеріалів злочинної діяльності» Бачинського Т.С., Чалого В.Ф., Логвінова П.С. та ін., яка полягала у тому, що «вони являлись учасниками контрреволюційної організації і по завданні якої здійснювали контрреволюційну діяльність» [6]. При цьому жодних доказів злочину представлено не було і не зазначалося на основі саме яких фактів відкрито справу.

Бачинський Тимофій Семенович – 1892 року народження, уродженець й мешканець м. Умані, поляк, безпартійний, з вищою освітою. Походив із сім'ї службовця – його батько, Бачинський Семен Антонович служив садівником у «Софіївці» при Департаменті землеробства. До арешту Т.С. Бачинський працював в Уманському учительському інституті (нині – Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини) на посаді декана природничого факультету, викладав ботаніку. Мешкав з дружиною за адресою – вул. Мала

Фонтанівська, буд. № 3. У протоколі допиту Т.С. Бачинського міститься інформація про те, що до 1914 р. він проживав у м. Кам'янець-Подільському і працював інструктором з питань садівництва. Очевидно саме там він і здобув сільськогосподарську освіту. Упродовж 1914–1918 рр. служив у царській армії, навчався у школі прапорщиків. Отримав офіцерський чин підпоручика будучи на посаді командира роти. Як свідчив арештований, «в кінці 1918 р. і до кінцевого розгрому контрреволюційних фронтів червоними я служив у петлюрівських військах на посаді діловода судово-каральних органів, не займав командно-стройової посади у зв'язку з тим, що на початку 1918 р. отримав поранення» [7]. Також допитуваний зазначав про його двотижневий арешт колишнім ОДПУ м. Умані у 1931 р. та висунуті звинувачення у контрреволюційній діяльності. Надалі свідчення зводилися до детального опису «повстанської організації» та участі його самого у її роботі: «Знаходячись у колі своїх однодумців, на початку 1930 р. мені стало відомо, що на території Уманщини створено підпільну повстанську організацію, керівним ядром якої є особи, які працюють в системі Уманського Кооперативного союзу. Це мені стало відомо зі слів одного з членів Правління цього союзу – Таранюка Степана Потаповича, який і залучив мене до повстанського підпілля. Знаючи, що я безробітний, він запропонував мені посаду завідувача технічною переробкою плодоовочів. Працюючи в Кооперативному союзі я отримав інформацію, що контрреволюційне підпілля створене іноземною розвідкою, зокрема Польщею..... До керівного ядра підпілля входили наступні особи: Г.Ф. Приходченко, С.Ф. Ткаченко, Г.Т. Костишин, С.П. Таранюк, Ф.М. Устименко, В.Ф. Чалий, В.Е. Шкаріатовський, М.А. Дудник, Я.В. Жмур, Й.Т. Яцун, Хохол і Макаренко» [7, арк. 62]. Далі протокол допиту вражає педантичністю, С.Т. Бачинський надає детальні свідчення (вік, соціальне походження, професія, посада, адреса) щодо 13 осіб, які разом з ним ніби то здійснювали керівництво підпіллям упродовж 18 років! Про абсурдність звинувачення також свідчить зізнання допитуваного у тому, що «у різний період часу мною завербовані наступні особи: В.Є. Верников, Н.І. Чигиринцев,

Л.М. Кравченко, О.Г. Герасименко, М. І. Хамардюк, К.В. Романюк, М.Є. Парфинова, К.В. Дятлов, М.А. Олійник, Т.А. Судак, П.М. Гжиновський» [7, арк. 70–72]. І також із зазначенням детальної інформації особового характеру. Це ж саме стосується й наступного списку з 65 осіб, які були відомі С.Т. Бачинському як члени організації: Балабан, Рендо, Ю.Ю. Крамаренко, І.А. Жмур, Семиз, М.О. Дудник, М.І. Брояновський, М.Р. Мостовий, Прохоренко, П.Д. Полуменко, А.О. Долошко, Целіковський, О.П. Костенко, В.Т. Гаврилів, В.В. Долвір, Діхтяр, Бажан Галина (мати поета Миколи Бажана), Ловецька Євгенія, Струтинська Олександра, брати Й.Г. Матковський і Г.Г. Матковський, брати Замаховські, О.К. Філіповський, С.П. Жулінський, А. Дібров, В.П. Календо, К.М. Пірожков, Барвінський, Сурмін, Я.Ф. Приходченко, Кочетков, В. Булавіцький, Ф.Ф. Хохол, Молчанський, І.П. Січкарь, Сас, Зінченко, Ткаліч, М.Ф. Давіцов, Дибан, брати Тарацати, Петришин, Шумило, О.Р. Вржесневський, О.В. Маєвський, Похалович, брати П.Г. і І.Г. Дехтярев, І.І. Чаленко, В. Мельничук, брати М.І. та У.І. Бондаренко, Кульбицький, М.М. Гронер, М.І. Гурін, М.Ф. Любочка, П.І. Боряковський, І.С. Безикович, Г.Г. Куценко, Г.А. Кравченко, В.Г. Затовський, М.А. Рихліцький, С.К. Дрозденко, П.Ф. Соболев, А.І. Парфілів, П.Ф. Падалка (зять І.І. Огієнка) [7, арк. 73–85]. Серед названих чимала кількість осіб вже були арештовані НКВС, деякі розстріляні. Інші вже не проживали в місті, а дехто виїхав за кордон. Це були люди самих різних професій: лікарі, вчителі, викладачі вузів, юристи, рахівники.

Крім того, у протоколі допиту Т.С. Бачинського знаходимо відомості про його репресованих родичів, які наприкінці 1937 – на початку 1938 рр. були заарештовані органами НКВС як офіцери-білогвардійці. Брати дружини – підполковник Вржесневський Петро Рафаїлович [4] і прапорщик, військовий прокурор Вржесневський Олександр Рафаїлович, а також їхній швагер – Устименко Феодосій Мартинович. Загалом, саме викладення протоколу допиту вражає впорядкованістю й деталізацією відповідей допитуваного, що свідчить про відому «фахову майстерність» працівників Уманського РВ НКВС [1] і

тотальну масштабність репресій. Звинувачений у причетності до контрреволюційної організації визнав свою вину: «Я, Бачинський, визнаю себе винним у тому, що був активним учасником контрреволюційної організації, яка намагалася шляхом систематичного підризу економічної, політичної і оборонної могутності СРСР, повалити існуючу радянську дійсність і встановити на Україні владу капіталізму» [7, арк. 61]. Архівно-кримінальна справа № 4052 містить схожі протоколи допитів та визнання вини наступних вісьмох обвинувачених: Чалого Володимира Федоровича, Логвінова Петра Степановича, Дятлова Костянтина Олексійовича, Дудника Миколи Олексійовича, Риженка Петра Арсеновича, Олексієнка Сави Вакуловича, Олексієнка Івана Вакуловича, Шкарлатовського Віталія Ернестовича...

Обвинувальний висновок за звинуваченням Т.С. Бачинського і ще 8 осіб у тому, що вони являлись членами підпільної повстанської організації у м. Умань підписано 28 квітня 1938 р. начальником Уманського РВ НКВС, сержантом держбезпеки Чумаком і затверджено начальником міжрайоперслідгрупи КОУ НКВС, молодшим лейтенантом держбезпеки Томіним [4]. Справу передали на розгляд трійки Управління НКВС по Київській області. Виписки з актів щодо смертних вироків трійки від 4 травня 1938 р. за підписом начальника тюрми УДБ НКВС УРСР, лейтенанта держбезпеки Нагорного свідчать про їх виконання 28 травня о 24 годині.

Архівно-кримінальну справу Бачинського Т.С., Чалого В.Ф., Логвінова П.С. та ін. у 1956 р. вивчав співробітник Управління КДБ Черкаської області старший лейтенант Фіщук. Висновок погоджено начальником слідчого відділу Управління КДБ при РМ УРСР по Черкаській області підполковником Устименко та затверджено в.о. начальника Управління КДБ при РМ УРСР по Черкаській області майором Кусковим [3]. Справу по звинуваченню Бачинського Т.С., Чалого В.Ф., Логвінова П.С. та ін. у злочинах, передбачених ст.ст. 54-4 і 54-7 УК УРСР переглянуто військовим трибуналом Київського військового округу 6 серпня 1957 р. і усіх 9 осіб реабілітовано.

Список використаних джерел:

1. Бажан О.Г. Вертикаль терору: діяльність Уманської міжрайонної оперативно-слідчої групи НКВС у 1937–1938 роках. *Наукові записки НаУКМА*. 2016. Т. 182. *Історичні науки*. С. 41–48.
2. ДАЧО (Державний архів Черкаської області). Ф. Р. 5625. Оп. 1. Спр. 526 [Дело № 4052 По обвинению Бачинского Т., Чалого В., Логвинова П. и др. по ст. ст. 54–4, 54–7 и 54–11 УК УССР. 19 марта 1938 г. – 23 ноября 1957 г.]. 526 арк.
3. Заключення по архівно-слідчій справі (15 листоп. 1956 р.) // ДАЧО. Ф. Р. 5625. Оп. 1. Спр. 526 Арк. 428–433.
4. Обвинувальний висновок у слідчій справі № 16028 від 28 квітня 1938 р. // ДАЧО. Ф. Р. 5625. Оп. 1. Спр. 526. Арк. 307–314.
5. Общий список офицерским чинам русской императорской армии на 1 января 1909 г., алфавитный указатель, В // Офицеры РИА. URL : <http://ria1914.info/index.php?title> (дата звернення: 17.02.2019).
6. Постанова про початок слідства від 12 березня 1938 р. // ДАЧО. Ф. Р. 5625. Оп. 1. Спр. 526 Арк. 1.
7. Протокол допиту звинуваченого Бачинського Тимофія Семеновича від 9 квітня 1938 р. // ДАЧО. Ф. Р. 5625. Оп. 1. Спр. 526. Арк. 60–86.